

JAN KŘIPAČ / 22. 5. 2017

Varhaník u sv. Víta

Druhý celovečerní film Martina Friče vznikl jako ryze komerční projekt, který měl přilákat zahraniční publikum na starobylý kolorit Prahy. Dnes je řazen mezi umělecky nejvýznamnější české snímky němé éry.

Za vznikem filmu stála iniciativa mladého producenta Vladimíra Stránského, který svůj obchodní úspěch spojil s předpokládaným zájmem zahraničních distributorů o jednoduchý žánrový příběh natočený v přitažlivém prostředí staré Prahy. Rozhodl se proto osamostatnit od firmy bratří Deglů, v níž až dosud působil, a požádat o bankovní úvěry potřebné k pokrytí produkčních nákladů. Za režiséra si vybral Martina Friče, s nímž spolupracoval jako vedoucí produkce na jeho prvním celovečerním filmu *Páter Vojtěch* (1928). Frič napsal spolu s Václavem Wassermanem synopsi příběhu, kterou podstoupili k dalšímu rozpracování Vítězslavu Nezvalovi.

Avantgardní básník se zakázkám z filmového průmyslu nebránil – představovaly pro něho kontakt se světem nového umění, jehož potenciál nebyl podle avantgardistů zdaleka naplněn, a zároveň se staly kýženým zdrojem obživy. „Z této činnosti mně vplynuly jakési honoráře, které mě umožnily koupit si nábytek ještě dřív, než jsem měl byt,“ komentoval to později Nezval.^[1] Ke konci dvacátých let napsal proto s Přemyslem Pražským scénář ke komedii *Podskalák* (1928), z níž se dochovalo pouze několik záběrů, a „filmový manuskript“ *Panenství*, podle kterého natočil Gustav Machatý film *Erotikon* (1929).

Scénář k *Varhaníkovi sv. Víta* Nezval údajně několikrát předělával, než mu dodal definitivní podoby.^[2] I tak se jedná o prostý, až naivní příběh starého hudebníka, který se ujme dcery po svém zesnulém příteli. Dívka ovšem netuší, že její otec se sám zastřelil a varhaník ukryl jeho tělo ve sklepě domu. Prozradí jí to až soused, který varhaníka vydírá a nakonec i obviní z vraždy. Zděšená dívka uteče za malířem, který se jí dvoří, ale zvědavost ji nakonec přiměje vrátit se k varhaníkovi a objasnit tajemství

otcovy smrti.

Banální děj měl především sloužit jako záminka k působivému vykreslení prostředí Pražského hradu, Zlaté uličky a Malé strany. Přesto se Nezvalovi podařilo do vyprávění zakomponovat i některé ozvláštňující prvky napětí, překvapení (zvrát, kdy varhaník uvězní dívku ve sklepe) nebo dokonce humoru (groteskní scéna s nákupem kapra). Fričova profesionálně zvládnutá režie pak pečlivě vede divákovu pozornost skrze promyšlený kontinuální střih bez nadbytečného dovysvětlení v mezititulcích. Snímek se obejde téměř beze slov, která jsou omezena pouze na několik poetických popisů a nezbytných dialogů.

Fričova snaha vyprávět především obrazem je podpořena bravurní kameramanskou prací Jaroslava Blažka. Ten ve snímku zúročil svou předchozí zkušenost s natáčením historického centra města pro dokument *Praha v zimě* (1929), který si sám režíroval a který se žel nedochoval. V případě *Varhaníka u sv. Víta* uplatnil širokou škálu stylistických postupů. Exteriérové záběry, pořízené v přirozeném světle během dne i za umělého svícení v noci, doplnil o složitější světelná aranžmá, vytvořená v ateliéru Kavalírka. Za asistence pozdějšího kameramana Jana Rotha, který ve *Varhaníkovi* působil jako hlavní osvětlovač, rozvinul důmyslný efektní styl využívající zadního a doplňkového světla, reflexních ploch či několika světelných zdrojů rozmístěných do hloubky prostoru. Po vzoru Billyho Blitzera (jehož *Zlomený květ* Frič velmi obdivoval) zároveň uplatňoval měkkou fotografii (ulice Prahy a některé portrétní záběry Suzanne Marville), která dosahovala maxima estetického účinku zejména ve scénách deště (snímání přes mokré sklo apod.). Rozmanité záběrové kompozice zahrnovaly i méně obvyklé pohledy, dvojí rámování či velké detaily tváří, použité Fričem systematicky už ve snímku *Páter Vojtěch*.

Natáčení *Varhaníka u sv. Víta* nicméně poznamenala jedna tragická událost. Uprostřed výroby filmu se producent Stránský dostal do finančních problémů. Tlak věřitelů nakonec nevydržel a v únoru 1929 spáchal sebevraždu. Roztočený snímek se přesto podařilo za částku půl milionu korun dokončit a premiérově uvést ještě v srpnu téhož roku v pražských kinech Beránek a Světozor.

Ohlasy v tisku byly vesměs pozitivní. Mnozí recenzenti dokonce Fričův film zařadili – navzdory některým výhradám k ději – mezi nejlepší české filmy vůbec. František

Vodička ve *Filmovém kurýru* poznamenal, že „režisér Mac Frič, který se výborně uvedl *Páterem Vojtěchem*, nezklamal ani tentokráte a z Nezvalova scenaria vytvořil úspěšný film skutečně dobré úrovně (...) Jeho největším kladem je Blažkova fotografie. Je na ní vidět zase to veliké úsilí vytvořit obrazově něco nového.“ [3]

Quido E. Kujal byl v *Českém filmovém zpravodaji* poněkud ostřejší: „Je skutečně podivuhodné, že film, postavený na tak slabé dějové basi, mohl relativně tak hluboce zapůsobiti. Ačkoli toto libreto mělo tři autory, zůstává pozadu za výkony jednotlivých herců, režiséra i cameramana.“ [4] Hereckému projevu se pak podrobněji věnoval ve své recenzi pro *Rozpravy Aventina* Otakar Štorch-Marien: „Herecky zcela na světové výši stál Karel Hašler svým varhaníkem, samotářem – pavoukem, opředěným posléze dcerovskou péčí půvabné mladé ženy – bývalé jeptišky. Byly to celé škály citové i mimické, při nichž lze tu mluvit skutečně o ‚velkých scénách‘.“ [5] Tentýž autor pak kritiku v časopise *Studio* uzavřel slovy: „*Varhaník u sv. Víta* – odpustíme-li mu několik kompromisů – je skutečnou básní pohybu, světla, stínů a věcí.“ [6]

Fričův film bude promítnut v kině Ponrepo 24. května ve 20:30 za doprovodu nové skladby Jana Rybáře. Autor vytvořil pro tento účel stylově rozmanitou kompozici (gregoriánský chorál, jazz, minimalismus) pro desetičlenný orchestr a ženský sbor.

Varhaník u sv. Víta (ČSR 1929), režie: Martin Frič, scénář: Vítězslav Nezval, kamera: Jaroslav Blažek, hrají: Karel Hašler, Oscar Marion, Suzanne Marwille, Ladislav Herbert Struna a další. Lloydfilm, 79 min.

Poznámky:

[1] Nezval, Vítězslav. *Z mého života*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 198.

[2] Bartošek, Luboš. *Náš film. Kapitoly z dějin (1896–1945)*. Praha: Mladá fronta, 1985, s. 144.

[3] vo. [František Vodička]. *Varhaník u sv. Víta*. *Filmový kurýr* 3, 1929, č. 36 (6. 9.), s. 2.

[4] Kujal, Quido E. Nejnovější práce našich režisérů. Varhaník u sv. Víta.

Československý filmový zpravodaj 9, 1929, č. 34 (7. 9.), s. 2.

[5] O. Š. M. [Otakar Štorch-Marien]. Varhaník u sv. Víta. *Rozpravy Aventina* 5,

1929–1930, č. 1 (19. 9. 1929), s. 10.

[6] O. Š. M. [Otakar Štorch-Marien]. Varhaník u sv. Víta. *Studio* 1929, č. 8, s. 251.